

Ortadoğu'da Güvenlik İkileminin Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi'ne Etkisi*

YANG CHEN

Dr. Öğr. Üyesi
Tarih Bölümü, Şanghay Üniversitesi

Yang Chen, Şanghay Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi ve aynı zamanda Şanghay Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Merkezi Direktörüdür. Türkiye üzerine yayınlanmış iki kitabı ve World Religious Culture, West Asia and Africa, Arab World Research, China Social Science Today gibi çeşitli dergi ve gazetelerde birçok makalesi yayınlamıştır. İlgilendiği konular, Türkiye'de siyasal İslam hareketi, Türkiye'deki siyasi parti düzeni, Türk Dış Politikası ve Çin-Türkiye ilişkileri olarak sıralanabilir.

* Bu makale İngilizceden Türkçeye Kurtuluş Özgür Yıldız tarafından çevrilmiştir.

ÖZ

Ortadoğu'nun güvenliği sağlanmadan dünya barışı gerçekleştirilemez. Hal böyle olduğundan, bu makale takip eden sorular ışığında bölgenin mevcut güvenlik sorunlarına odaklanır: Ortadoğu'nun mevcut güvenlik durumu nedir? Ortadoğu'daki güvenlik ikileminin sebepleri nelerdir? Ortadoğu güvenlik sorununun Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi'ne olumsuz etkileri nelerdir? Ve Çin Ortadoğu'daki güvenlik ikilemini çözmek için neler önermektedir?

ORTADOĞU STRATEJİK COĞRAFİ KONUMU, zengin doğal kaynakları, verimli arazileri ve coşkulu medeniyeti olan bir bölgedir. Ancak 20. yüzyılın başlarından beri, bölge siyasi şiddetin ve askeri çatışmaların merkezi olmuştur. Ortadoğu'nun güvensizliğinin ciddiyeti belki de dünyanın herhangi bir bölgesi ile karşılaştırılmayacak düzeydedir. Kesin olan şu ki: Ortadoğu'nun güvenliği sağlanmadan dünya barışı gerçekleştirilemez. Fakat Ortadoğu barışı, sadece bölge halklarının aktif katılımını değil, aynı zamanda uluslararası toplumun ortak çabalarını ve bilgisini de gerektirir.

Çin Uluslararası Araştırmalar Enstitüsü ev sahipliğinde 27-28 Kasım 2019 tarihlerinde iki gün süren ve "Yeni Durumda Ortadoğu'da Güvenlik: Güçlükler ve Beklentiler" temalı Ortadoğu Güvenlik Forumu gerçekleştirilmiştir. Yaklaşık 200 etkili Çinli ve yabancı uzman ve akademisyen yakıcı sorunlara çözümleri ele almış, güvenlik işbirliği planlarını müzakere etmiş ve istikrarlı kalkınma stratejilerini araştırmıştır. Bu, aynı zamanda "güvenlik" odaklı Ortadoğu ilişkilerini konu alan Çin'in gerçekleştirdiği ilk yüksek düzey forumdur. Çin'in Ortadoğu güvenlik sorunlarındaki çıkarlarının nasıl ekonomi odağından, güvenlik ve ekonomiye eşit önem veren bir yaklaşıma doğru geçmekte olduğunu gösterir (Boyi, 2020).

Ortadoğu'nun dünya barışıyla olan ilgisi nedeniyle bu makale şu sorulara dikkat çekerek bölgedeki mevcut güvenlik sorunlarına odak-

lanır: Ortadoğu'daki mevcut güvenlik durumu nedir? Ortadoğu'daki güvenlik ikileminin nedenleri nelerdir? Ortadoğu güvenlik sorununun Çin'in Kuşak ve Yol Girişimine olumsuz etkileri nelerdir? Ve Çin Ortadoğu'da güvenlik ikilemini çözmek için neler önermektedir?

Ortadoğu'daki Mevcut Güvenlik Durumu

Ortadoğu siyaseti 2019'un son günlerinde kargaşa içindeydi. 27 Aralık 2019'da Çin, Rusya ve İran Umman Körfezi'nde ortak bir askeri tatbikat gerçekleştirdi. Bu alışılmadık bir gelişmeydi: 1979'da İran İslam Devrimi'nden bu yana 40 yıldır ilk defa bu ülkeler bir askeri tatbikatta buluşuyordu. Özellikle ABD'nin İran'a yaptırımlarını artırma bağlamında ortak askeri tatbikatların yapılması açıkça İran'ı desteklemek anlamına gelmektedir (Chenjing, 2019). 29 Aralık'ta ABD Ordusu, İran yanlısı Irak Halk Seferberlik Gücünün 35. ve 36. tugaylarının üslerine büyük çaplı bir hava saldırısı gerçekleştirdi. Bu saldırı, 20'den fazla Iraklı milisin ölümüne yol açtı ve Irak'taki ABD Büyükelçiliği önünde Irak halkının gösteriler yapmasını tetikledi (Hui, 2020). 3 Ocak 2020 sabahı erken saatlerde, İran İslam Devrimi Muhafızlarına bağlı Kudüs Tugayı Komutanı Tümgeneral Kasım Süleymani, ABD hava araçları tarafından suikaste uğradı. Bu durum ABD ile İran arasındaki çatışmanın tırmanmasına yol açtı (Shichun, 2020).

Çin Dışişleri Bakanı Wang Yi, Çin'in başkenti Pekin'deki Ortadoğu Güvenlik Forumu'na katılan yabancı konuklarla bir araya geldi, 27 Kasım 2019. (Xinhua / Li Xiang)

Yukarıdaki olaylar ABD ve İran arasındaki çatışmayı şiddetlendirmişse de zaman çizelgesi uzatılırsa, 2011 Arap Baharı'ndan bu yana Ortadoğu'da güvenlik durumu önemli ölçüde değişti.

Birincisi, Ortadoğu'daki güvenlik durumu genel olarak soğumakta ve kontrol altına alınabilir halde, ayrıca çatışmaları siyasi yollarla çözmek bir eğilim haline geldi. Arap Baharının başlamasından bu yana Çin, çatışmasızlığı ve siyasi çözümleri önerdi ama kimse Çin'in sesine kulak vermedi. Birçok Arap ülkesi bile, Esad hükümetinden yana olmasını ileri sürerek Çin'den yakındı. Şimdi sekiz yıl geçmiş durumda. Suriye, Libya ve Yemen'deki savaşlar hala devam ediyor olsa da, bu savaşlar tamamen iç savaş olarak tanımlanamaz ve bu ülkelerin iç siyasi ve ekonomik güvenliğini de olumsuz yönde etkileyen vekalet savaşlarına dönüşmüşlerdir. Şu anda, tüm taraflar bu çatışmalardan yorulmuş durumda ve durumu dindirmeye çalışmada istekliler.

Bunlar arasında İran, ABD'den gelen azami baskı nedeniyle ciddi ekonomik güçlüklerle karşı karşıyadır ve defalarca iç karışıklıklar patlak

vermiştir. Suudi Arabistan, bölgesel savaşa katılımı yüzünden stratejik aşırılıklara neden oldu ve Cemal Kaşıkçı olayı uluslararası saygınlığını olumsuz etkiledi. İsrail, tekrarlanan iç seçimler ve bir kabine kuramama nedeniyle kalıcı siyasi sertliklere maruz kaldı. Türkiye, Doğu Akdeniz'de petrol ve gaz sondajı, Suriye iç savaşı, Libya iç savaşı ve Katar krizi gibi pek çok konuda güçlü bir rol oynuyor ve sert bir duruş sergiliyor, ancak iç siyasi ve ekonomik zorluklar Erdoğan hükümetine büyük baskı yapıyor. Buna ek olarak, ABD İran ile savaşa girmek niyetinde değil, daha ziyade Suudi Arabistan ve İran arasındaki çatışmayı yoğunlaştırarak fayda sağlamayı umuyor. Bu nedenle, tüm taraflar durumu hafifletmeye hazır durumda.

İkincisi, Amerika Birleşik Devletleri hala Ortadoğu'ya hükmediyor ve hala bölgede durumun gelişimini etkileyen en önemli etmenidir. Şu anda akademik camiada Ortadoğu'daki güç oyununun karakteristiği hakkında yapılan yorumlara göre Amerika Birleşik Devletleri Or-

tadoğu'daki stratejik yatırımlarını azaltmakta, Rusya ise Suriye sorunu üzerindeki etkisini artırarak Ortadoğu'da bölgesel güçlerle işbirliğini derinleştirmektedir. "ABD çekiliyor ve Rusya ilerliyor" olarak özetlenebilen bu görüş aynı zamanda "Amerika sonrası dönem" in başlangıcını anımsatır (Long, 2020).

Ortadoğu'daki bölgesel güçlerin konumu yükselmeye devam ediyor ve bunlar Ortadoğu satranç tahtasında önemli oyuncular olacaklar.

ABD'nin Ortadoğu üzerindeki etkisinin göreceli olarak azaldığı bir gerçektir (Gürcan, 2019; Gürcan, 2019/2020), ancak bunun hafife alınmasından kaçınmak gerekir. Açıkçası, Ortadoğu'da mevcut ABD-Rus güç mücadelesi "ABD çekiliyor ama zayıflamıyor; Rusya ilerliyor ama güçlenmiyor" biçiminde özetlenebilir. ABD'nin Ortadoğu'dan stratejik çekilmesine karşın hala Ortadoğu'daki en güçlü dış güç. Ortadoğu'dan ABD'nin çekilmesi uzun bir tarihsel süreç olacaktır. Rusya Ortadoğu'ya aslında taktik düzeyde dönmeye devam edecek ancak zayıf ekonomisi nedeniyle Ortadoğu'da stratejik düzeyde tam olarak baskın olmayacaktır. Öngörülebilir gelecekte "güçlü Amerika ve zayıf Rusya" Ortadoğu'daki temel senaryo olmaya devam edecektir (Zhongmin, 2020).

Üçüncüsü, Ortadoğu'daki bölgesel güçlerin konumu yükselmeye devam ediyor ve bunlar Ortadoğu satranç tahtasında önemli oyuncular olacaklar. Arap Baharından önce bölge ülkeleri tam bağımsız olamazdı ama ABD iktidarının geri çekilmesiyle İran, Suudi Arabistan, Türkiye, İsrail ABD hegemonyasına meydan okumaya başlarken Mısır darbe ve ekonomik gerileme nedeniyle sahne gerisinde kaldı. Bu dört bölgesel

güç, Ortadoğu'daki sıcak meselelerde, küresel güçlerden bile daha büyük roller oynamıştır. Güç boşluğunu doldurmaya ve bölgesel düzenin hâkimiyeti için rekabet etmeye başlamışlardır.

Ortadoğu fırtınasının gözü İran'dır. 2003 Irak Savaşı ve 2010'da başlayan Arap Baharından beri İran'ın gücü belirgin bir şekilde arttı. İran'ın yükselişi kaçınılmaz olarak bölgedeki diğer ülkelerle, özellikle de Suudi Arabistan gibi ülkelerle çatışmaya yol açacaktır. Ancak sorun şu ki, Ortadoğu'daki tüm ülkeleri bir araya getirebilecek tek bir güç yok. Geçmişte Mısır, Irak ve Suriye gibi Arap milliyetçiliğine sahip geleneksel güçler vardı. Fakat şimdi Irak savaşı ülkeyi yıktı, Suriye 2011'den beri bölündü ve Mısır 2011 devriminden sonra ciddi yara aldı. Bu nedenle sadece Suudi Arabistan bloklarla meşgul olabilir (Shaoxian, 2020). Ortadoğu bir asır önceki kaosa geri döndü.

Dördüncüsü, terörizm, mülteci sorunu, enerji güvenliği ve siber saldırılar gibi geleneksel olmayan güvenlik konuları daha belirgin hale geldi. Bu sorunların her biriyle başa çıkmaya gelince: Ortadoğu terörün sadece kurbanı değil, aynı zamanda terörizmin beslediği yerdir. İslam Devleti son yıllarda ciddi şekilde zayıflamış olsa da teröre yol açan düşüncelerin kökleri yok edilmemiştir ve cihatçıları geri döndürmek tüm ülkeler için potansiyel bir tehdit olmayı sürdürmektedir. Filistin-İsrail çatışması, Suriye Savaşı, Libya Savaşı ve Yemen krizinin neden olduğu milyonlarca mülteci sadece Ortadoğu ülkelerine ağır bir siyasi ve ekonomik kriz getirmekle kalmadı, aynı zamanda Avrupa ve dünya üzerinde önemli bir baskı yarattı. Enerji güvenliği ve siber saldırıların son örneği Suudi Arabistan'da yaşanıyor. 2019 Eylül ayında Suudi petrol sahasına yapılan insansız hava aracı saldırısı, petrol üretiminde %50 azalmaya neden oldu ve bu da dünya petrol piyasasını ve enerji güvenliğini daha fazla etkiledi. Bu yeni eğilime büyük önem vermeliyiz.

Irak'ın başkenti Bağdat'taki ABD Büyükelçiliği'ni kuşatan protestocular (31 Aralık 2019)
(Xinhua / Khalil Dawood)

Ortadoğu'daki Güvenlik İkileminin Nedenleri

Ortadoğu'daki ülkelerin ABD ile rekabet edebilecek bağımsız siyasi, ekonomik, diplomatik, kültürel ve askeri güçleri neredeyse yoktur ve etkili bir kolektif güvenlik yapısı da kurabilmiş değildirler. Bu nedenle, Amerika Birleşik Devletleri özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan bu yana genel olarak dünya ve özel olarak Ortadoğu için bir kamu hizmeti olan güvenliğin başat tedarikçisi olmuştur. Ortadoğu'daki ülkeler, Amerika Birleşik Devletleri tarafından sağlanan güvenlik teminine dayanmaktadırlar (Weijian,2019). ABD Ortadoğu'da birçok ülkede askeri üsler kurdu, çok sayıda barışı savunma anlaşmaları imzaladı ve bu barış anlaşmaları uyarınca askeri personel değişimi ve ortak eğitim gerçekleştirdi, askeri

istihbarat paylaşımı ve askeri teçhizat tedarigi sağladı. Bu, ABD'nin askeri gücünün Ortadoğu ülkelerine daha fazla nüfuz etmesine imkan verecektir. Özellikle Körfez bölgesinde, Amerika Birleşik Devletleri gücünün himayesinde bir "Amerikan Barışı" inşa edildi.

ABD, Ortadoğu'da kimi ülkelere siyasi sistemleri için koruma da sağlar. Örneğin, Körfez ülkeleri petrol üreticileridir ama aynı zamanda dünyada kalan son mutlak monarşilerdir. Amerika Birleşik Devletleri her zaman demokrasinin, özgürlüğün ve insan haklarının savunucusu olmakla övünmesine ve Ortadoğu'da "demokrasiye geçiş" planları başlatmaya meraklı olmasına rağmen Körfez bölgesindeki monarşileri ne değiştirdi ne de eleştirdi. Bunun yerine, ABD, Körfez ülkelerinin enerji kaynaklarından yararlanmadaki çıkarlarını gözeterek bu ülkelerin ko-

ruyucusu olarak hareket etti. Ayrıca, bu mutlak monarşilerin otoriter ülkelere göre kontrol edilmesi çok daha kolaydır, çünkü monarşiyi korumak için isteklidirler ve büyük bir gücün güvenmesini arzu ederler. Amerikan karşıtı olan ya da bölgesel hegemonya için savaşan ülkelerin ABD kuşatma ve baskısının hedefi haline gelmesi işten değildir. ABD Körfez politikası bunun açık görünümüdür.

Arap Baharı öncesinde, ABD Körfez politikası beş aşamaya ayrılabilir. İlk aşamada, Amerika Birleşik Devletleri 1969'dan 1979'a kadar İkiz Sütun stratejisini uyguladı. Başlıca stratejik hedefleri, Ortadoğu'da Sovyet nüfuzunu engellemek ve petrol arzını sağlamaktı. Bu nedenle Suudi Arabistan ve İran "Körfez bölgesinde polis" olarak kuruldu. Dönem, İran İslam Devrimi'nin patlak vermesiyle sona erdi (Xinli ve Xiaomin, 2001). İkinci aşamada Amerika Birleşik Devletleri, 1981'den 1990'a kadar Stratejik Dengeleme politikasını uyguladı ve savaşlar sırasında Irak kuvvetlerini zayıflatırken İran'ı frenlemeyi amaçladı. Üçüncü aşamada, ABD bunlara yaptırım uygulayarak İran ve Irak'ı içerecek şekilde 1991'den 2000'e kadar İkili Çevreleme stratejisini uyguladı. Dördüncü aşamada, Amerika Birleşik Devletleri 2001'den 2009'a kadar Ortadoğu'da demokratik bir dönüşüm ve terörle mücadele planı kapsamında bir terörle mücadele stratejisi uyguladı ve böylece Irak savaşını başlatarak İran'a yaptırım uygulamaya devam etti.

Sonuç olarak, İran ve Irak ABD'nin kilit hedefleri haline gelmiştir. Bununla birlikte, Obama yönetimi (2009-2016) sırasında önceki çevreleme politikası, yalnızlaştırmadan ziyade temas yoluyla değişim arayışına dönüştü. Bu dış politikanın kılavuzluğunda ABD, İran ile bir nükleer anlaşma yaptı ve Irak'tan çekilmeye çalıştı, bu da ABD'nin çıkarı olmayan bu konulardan artık endişe etmeyeceğini göstermiştir. Bunun bir nede-

ni, Ortadoğu'da petrol talebini azaltan ABD'nin kaya gazı devrimi ve ABD'nin Ortadoğu'daki enerji çıkarlarının azalmasıdır (Jikang, 2019). Diğer bir neden de Amerika Birleşik Devletleri on yıldan fazla Irak savaşı bataklığında sıkışmış durumdayken acilen geri çekilip daha sonra Asya'daki stratejik rakiplerini, özellikle Çin'i frenleyecek stratejik yeniden dengeleme arayışına giriyor olmasıydı.

ABD'nin Ortadoğu planına karşı, Irak'ın başkenti Bağdat'ta 31 Ocak 2020'de düzenlenen gösteri. (Xinhua / Khalil Dawood)

Donald Trump göreve geldikten sonra Obama'nın Ortadoğu politikasını revize etti. İlk önce Kudüs'ün İsrail'in başkenti olarak tanındığını duyurdu, ABD Büyükelçiliğini Tel Aviv'den Kudüs'e taşıyacağını açıkladı, Golan Tepelerini İsrail toprakları olarak ilan etti, "Refah Barışı" planını başlattı ve Filistin-İsrail meselesini ekonomik konulara indirgemek gibi İsrail'i tam olarak destekledi ve Filistin ve Arap dünyası tarafından yoğun olarak eleştirildi (Jin, 2019). İkincisi, müttefikleri birleştirmek ama "Önce Amerika" ilkesi nedeniyle müttefiklerin terörizm ve aşırılık gibi güvenlik konularına karşı mücadele ederken maliyete katlanmaları gerek-

mektedir. Üçüncüsü, İran ana hedefdir. İran nükleer anlaşmasından çekilip çevreleme stratejisini yeniden uygulamaya sokma ve İran'ı ABD'nin Ortadoğu'daki en büyük düşmanı ilan ederek hâlihazırda hafiflemiş olan Ortadoğu güvenlik durumu birden kötüleştirilmiştir.

Bu nedenle, Ortadoğu'daki mevcut güvenlik durumu bir ikileme karşı karşıya. Geçmişte Ortadoğu ülkeleri ABD'ye daha fazla güvenebilirdi ama artık güvenemezler.

Suudi petrol sahasına yönelik saldırıyı örnek olarak alalım. 14 Eylül 2019'da, birkaç insansız hava aracı Suudi Arabistan Ulusal Petrol Şirketi'nin iki petrol tesisine saldırdı. Daha sonra Suudi Arabistan, günde 5.7 milyon varil petrol üretimini yarı yarıya azaltacağını açıkladı ve uluslararası petrol piyasasında fiyatların artmasına yol açtı. Yemen Husi Silahlı Kuvvetleri bu olayın sorumluluğunu üstlendi. ABD saldırıdan İran'ın sorumlu olduğuna inanıyor, ancak Suudi Arabistan, İngiltere, Mısır, Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt ve diğer ülkeler saldırganları ilan etmediği gibi İran'ı perde arkasında olmakla da suçlamadı. Suudi Arabistan olayın neden olduğu iç ve dış şokları azaltmak niyetinde olduğunu göstermektedir (Huanyu, 2019).

Ancak, Husi Silahlı Kuvvetlerinin önceden defalarca Suudi Arabistan'a gerçekleştirdiği insansız hava aracı saldırılarında bu tür ileri bir teknoloji yoktu ve bu kez tüm taraflar böyle ileri teknolojiye sahip olup olmadığını merak etti. Buna ek olarak, Amerika Birleşik Devletleri Suudi hava savunma sisteminden sorumlu olduğu için bunların Suudi hava savunma sistemini nasıl aştığı ve uyarı bile olmaksızın saldırıyı gerçekleştirdikleri sorusu ortadadır. Herkes Suudi

hava savunmasını aşmanın ne kadar güçlü olduğunu öngörebilecektir.

Olay, İran'ın askeri gücü konusunda Suudi endişelerini daha da artırdı. İran'ın askeri politikasının önemli bir kısmı Füze Ordusunun gelişmesine odaklıdır. İran, Hava Kuvvetlerini geliştirmek yerine orta menzilli füzelerini geliştirmiştir. İran'ın füze teknolojisi geliştikçe bölgesel etkisi ve tehditleri artmaya devam edecek ve bu da İsrail ile Suudi Arabistan için güvenlik tehdidi oluşturacaktır. Sonrasında her iki ülkenin önemli askeri hedefleri İran füze menziline olacaktır. Bunu göz önünde bulundurarak Suudi Arabistan ABD güvenlik korumasına daha da bağımlı hale gelecektir.

Bu nedenle, Ortadoğu'daki mevcut güvenlik durumu bir ikileme karşı karşıya. Geçmişte Ortadoğu ülkeleri Amerika Birleşik Devletlerine daha fazla güvenebilirdi ama artık güvenemezler. Aynı zamanda, bir güvenlik yapısı sağlamak için ABD'nin yerine bir başka seçenek yok ve Arap ülkeleri aşağıdaki nedenlerden dolayı kolektif bir güvenlik düzeneği kuramazlar. Birincisi, Ortadoğu'da üst üste binmiş çok katmanlı rekabet ilişkileri vardır, şöyle söylenebilir; büyük yabancı ülkeler arasında (özellikle Amerika Birleşik Devletleri ve Rusya), bölgedeki Arap ülkeleri ve Arap olmayan ülkeler, Arap / İslam dünyası ve İsrail, Sünni İslam ve Şii İslam, Araplar arası çatışmalar ve benzeri. İkincisi, birçok ittifak vardır; örneğin Amerika Birleşik Devletleri önderliğine İran'a karşı "Ortadoğu Stratejik İttifakı"; Rusya ve İran Suriye iç savaşında hükümet güçlerini desteklerken ABD, Türkiye ve Suudi Arabistan muhalefeti desteklemektedir. Suriye krizinin çözümünde siyasi süreci, iki çatışan taraf belirlemiştir, bir tarafta Rusya, Türkiye, Suriye diğer tarafta da, ABD, Suudi Arabistan ve Mısır; Körfez İşbirliği Ülkeleri içinde Katar diğer üye-

ler tarafından tecrit edildi; Doğu Akdeniz petrol ve gaz projesinde Türkiye ve Libya bir tarafta, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, İsrail ve Mısır ise diğer tarafta yer almakta. Üçüncüsü ve en temeldeki neden, Ortadoğu'nun asırlık yapısının çökmekte oluşu ve asıl jeopolitik denge yapısı yıkılarak Irak, Suriye, Yemen örneklerindeki gibi Arap devlet sistemini zayıflatırken Arap olmayan ülkeler güçlenerek daha milliyetçi olmasıdır. Bu, tüm taraflarca kararlaştırılabilecek bir güvenlik yapısının kurulmasını daha da zorlaştırıyor. İran ve Suudi Arabistan uzlaşmadığı sürece Ortadoğu'da barışın olanaklı olamayacağı söylenebilir.

Ortadoğu Güvenlik Sorununun Çin'in Kuşak ve Yol Girişimine Etkileri

Geçmişte, Çin ve Ortadoğu arasındaki mesafenin büyüklüğü ve bölgedeki durumun oldukça karmaşık yapısı nedeniyle Çin bu bölgeye yeterli dikkati sarf etmedi ve Ortadoğu Çin'in dış politikasında çok önemli değildi. Ancak, yeni binyılın başlangıcından bu yana ve özellikle Kuşak ve Yol Girişiminden sonra (Chen, 2019/2020; Gökçay, 2019/2020; Koray, 2019/2020; Tutan, 2019/2020; Yi, 2019/2020), Ortadoğu ile Çin arasındaki siyasi, ekonomik, kültürel ve diplomatik ilişkiler giderek daha da yükseldi. Ortadoğu'nun uzun süre istikrarsız, güvensiz ve sürdürülemez olması durumunda, Kuşak ve Yol Girişiminin sorunsuz ilerlemesi zor olacaktır.

Güvenlik sorunları ve risklerle dolu Ortadoğu'dan Kuşak ve Yol Girişimi geçemez. Birincisi, Ortadoğu'da son derece ciddi boyutlarda olan terörizm insanlığın kamusal düşmanıdır. Yani Çin açıkça terörle savaş tutumunu göstermeli ve yüksek bir etik zemin elde etmelidir.

Ortadoğu'da güvenlik durumu Çin'in çeşitli çıkarlarına etki edecektir. İlk olarak, enerji güvenliği. Çin'in petrolünün %50'sinden fazlası ağırlıklı olarak Ortadoğu'dan satın alınır. ABD, İran nükleer anlaşmasından çekildikten sonra, İran'a azami baskı uyguladı. Hedeflerinden biri de İran'ın petrol ihracatını sıfıra indirmektir, bu da Çin, Avrupa, Hindistan, Japonya ve diğer ülkelerin çıkarlarına büyük zarar verdi (Hongda, 2019). Ayrıca, Hürmüz Boğazı'nın geçişinin güvenliği de Çin'in enerji güvenliği üzerinde önemli bir etkiye sahiptir ve bu da Çin'in Rusya ve İran ile yaptığı askeri tatbikatların değerlendirilmesinde önemli bir noktadır. Buna ek olarak, Suudi petrol sahasına yapılan saldırı, petrol üretiminin kısa bir süre içinde yarı yarıya kesilmesine ve küresel petrol piyasasında dalgalanmalara neden oldu ve Çin'in enerji rezervleri için alarm zilleri çaldı.

İkincisi, teröre karşı güvenlik. Güvenlik sorunları ve risklerle dolu Ortadoğu'dan Kuşak ve Yol Girişimi geçemez. Birincisi, Ortadoğu'da son derece ciddi boyutlarda olan terörizm insanlığın kamusal düşmanıdır. Yani Çin açıkça terörle savaş tutumunu göstermeli ve yüksek bir etik zemin elde etmelidir. İkincisi, Suriye savaş alanında, Çin'e karşı küçük cihat çağrısında bulunan çeşitli Doğu Türkistanlı terör örgütleri vardır. Bu cihatçılar ve teröristler Çin'e döndükten sonra, Çin'in batıdaki ve tüm ülkedeki güvenliğini tehlikeye atacaktır. Üçüncü olarak, Çin zaten terörle ve aşırılıkla mücadelede büyük deneyim ve uygulamalara sahiptir ve acilen Ortadoğu ülkelerinin destek ve onayına gereksinir.

Üçüncüsü, ekonomik güvenlik. Çin, Ortadoğu'da çok sayıda yatırım, işletme ve personele sahiptir. Sadece Dubai'de 200.000 Çinli bulunmaktadır. Çin'in Irak'ta petrol endüstrisi yatırımları, Mısır'da sanayi parkları vardır ve Suriye'nin yeniden yapılanmasında yer almak istegindedir. Kötüleşen güvenlik durumu büyük ekonomik

kayıplara neden olabilir. Örneğin, 2011 yılında Libya'dan denizasıırı çekilen Çinliler Çin'e on milyarlarca zarara mal olmuş, Çin bu durumdan yalnızca istikrarlı bir Ortadoğu'nun kendine yarar getireceği dersini çıkarmıştır.

Dördüncüsü, stratejik güvenlik. Her ne kadar daha önce Çin'in genel diplomatik stratejik düzeninde Ortadoğu'nun ağırlığı yeterli olmamışsa da, Ortadoğu'da jeopolitik değişikliklerin etkisi küresel öneme sahiptir. Örneğin, 1990 yılında patlak veren Körfez Krizi ve Körfez Savaşı, ABD'nin Çin'i kapsamlı bir şekilde çevrelemesini engelledi ve Sovyetler Birliği'nin çöküşünden ve Doğu Avrupa'daki dramatik değişikliklerden sonra Çin'e stratejik baskısını hafifletti. 2001'de 11 Eylül olayının patlak vermesi ABD'nin Çini çevrelemesini yine erteledi ve Nisan 2001'de Çin-ABD uçak çarpışma olayının neden olduğu ilişki gerilimi çözülerek Çin-ABD terörle mücadele işbirliği düzeneğinin önu açıldı; DTÖ'ye Çin'in katılımı olanağı ortaya çıktı. Çin bir kez daha 2011 yılına kadar 10 yıl süreli bir stratejik fırsat süreci yaşadı. O zamandan beri Obama ve Trump yönetimi hem Ortadoğu'dan çekilme hem de Çin ile başa çıkmayı umdu ama güvenlik açıkları ABD'yi, Çin'in daha fazla gelişmesine olanak veren biçimde Ortadoğu'ya zincirlemeye devam ediyor.

Ortadoğu'da Güvenlik Sorunları Çözümüne Çin'in Yaklaşımı

Ortadoğu Güvenlik Forumu'nda, birçok Ortadoğu lideri ve akademisyenler Ortadoğu'da siyasi, ekonomik ve askeri varlığını güçlendirmesi adına Çin'e çağrıda bulundu. Aslında, Ortadoğu'da birçok güvenlik sorunu var ama Çin Ortadoğu'ya yeni geldi. Çin'in tüm Ortadoğu'da istikrarı koruyacak bir gücü yok. Ortadoğu bir girdaba düşerse Çin sadece, daha büyük ölçekli kargaşaların olmaması, köktenci dinci güçleri

çökertmek ve tekil ülkelerin istikrarını korumak için diğer ülkelerle birlikte çalışabilir (Jisi, 2016).

Bununla birlikte, Kuşak ve Yol Girişiminin başladığından beri, Çin Ortadoğu'daki güvenlik sorunlarına katılımını artırmıştır. Çin, BM kararları ve Ortadoğu ülkelerinin istekleri doğrultusunda Ortadoğu'da güvenlik ve istikrara katkıda bulunmak için çok çalışmaktadır. Örneğin, Çin bölgedeki tüm ülkelere yayılmış olan, Ortadoğu'ya 1800 kişilik barış gücü gönderdi. Çin, geçen tüm gemileri korumak için on yıldan fazla bir süredir Aden Körfezi'nde refakat etmekte ısrar etti. Çin ayrıca, Ortadoğu ülkeleri ile bir Ortadoğu Güvenlik Forumu düzenledi ve eski Soğuk Savaş mantığından kurtulmayı, ortak, bütünsel, işbirliğine dayalı ve sürdürülebilir bir güvenlik yaklaşımını yaratmayı keşfetmeyi önerdi ki bu Ortadoğu güvenlik sorunlarını çözüme konusunda Çin'e ait bir yaklaşımdır (ÇHC-DİB, 2020).

Wang Yi, ortak güvenliğin bütün ülkelerin güvenliğini sağlamak olduğunu, diğerlerinde güvenlik olmaması pahasına bir ülkenin güvenliğinin sağlanması, her ülkenin kendi güvenliğinin tek taraflı sağlanması olmadığını belirtmiştir. Kapsamlı güvenlik, askeri güvenlik arayışının yanı sıra siyasi istikrar ve sosyal huzurun da sağlanması anlamına gelir. Güvenlik işbirliği, askeri müdahale veya tek taraflı uydurma eylemle değil, siyasi diyalog ve çok taraflı işbirliği yoluyla güvenliği sağlamaktır. Sürdürülebilir güvenlik, güvenlik ve kalkınmaya eşit önem vermek ve kalkınma yoluyla güvenlik için destek sağlamaktır, böylece güvenlik, saman alevi olmaktan öte iç kökenli bir itkiye sahip olacaktır (ÇHC-DİB, 2019).

Bu amaçla Çin, Ortadoğu ile ekonomik alışverişi güçlendirmek, Ortadoğu'da ekonomik kalkınmayı ve hızlı gelişme yoluyla güvenliğini iyileştirmeye devam etmelidir. Şu anda hem pet-

rol üreten hem de petrol üretmeyen Ortadoğu ülkeleri ciddi ekonomik kalkınma sorunları ile karşı karşıyadır.

Petrol üreten ülkeler arasında olan Suudi Arabistan, Umman, Bahreyn ve diğerleri de durgun petrol fiyatları ve artan mali açıklarla karşı karşıya. Dahası, İran yaptırımlara tabidir ve ekonomik gelişimi, sürekli iç muhalefet ve protestolara yol açan büyük engellerle karşılaştı. Bütün bunlar ekonomik istikrarsızlığın siyasi istikrarsızlığın önemli bir nedeni olduğunu gösteriyor. Peki, Ortadoğu'da ekonomik kalkınmaya itici gücü kim sağlayabilir? Açıkçası, batılı ülkelerin siyasi ve güvenlik çıkarlarına vurgusu ile karşılaştırıldığında, Çin'in ekonomik kalkınmaya verdiği kavramsal önem daha işlevsel ve çekicidir, özellikle de Kuşak ve Yol Girişiminin kendisi Çin tarafından hayata geçirilen bir kamusal üründür ve Ortadoğu'nun ekonomi ve güvenliğine katkı sunabilecektir.

İkincisi, Çin barış görüşmelerinin sürmesine dönük çabalarını artırmalı, Çin'in bilgelik ve gücünü Ortadoğu'daki sıcak sorunların çözümüne katmalıdır. Çin, ülkeler arasında Arap ülkesi, Müslüman ülke, Sünni ülke veya Arap olmayan ülke, Müslüman olmayan ülke veya Şii ülke olup olmadığına bakmaksızın Ortadoğu'daki tüm ülkelerle iyi ilişkiler geliştirir. Bu, Çin'in Filistin-İsrail sorunu, Suriye krizi ve İran nükleer sorunu gibi bölgedeki sıcak sorunları çözmek için tüm tarafların kabul ettiği önerileri ve hatta çözümleri sunması için sağlam bir temel oluşturmuştur. Gelecekte, Çin'in bu konularda tutumu daha net ve daha pek olacak ve bu sorunları askeri araçlardan ziyade siyasi istişare yoluyla çözmekte ısrar edecek ve tek taraflı eylemler yerine çok taraflılık ilkesini kullanacaktır (Sheng, 2019).

Üçüncüsü, Çin de Ortadoğu'da güvenlik işbirliğini güçlendirmek durumundadır. Bu iki yönde olmalıdır; ilk olarak Ortadoğu ülkeleri ile güvenlik işbirliğini artıracaktır. Başkan Xi Jinping tarafından belirtildiği üzere Çin Ortadoğu'da "ajan bulundurmama, nüfuz alanı oluşturmama, boşluğu doldurma girişiminde bulunmama" olarak belirtilen "Üç İlke" takip edecektir. Bu, Ortadoğu ülkelerinden oybirliğiyle destek ve geniş övgü kazandı ve Çin'in en önemli siyasi üstünlüğü, Ortadoğu ile güvenlik işbirliğini güçlendirmede stratejik varlıkları haline geldi. Çin bu ilkeleri eyleme de geçirdi. Örneğin son yıllarda Çin donanması Aden Körfezi'nde olağan refakatlere katıldı ve bölgedeki çok sayıda ülkeyle terörle mücadele güvenlik istişareleri gerçekleştirdi. Başkan Xi 2016 yılında bölgeyi ziyaret ettiğinde, bölge ülkelerinin kapasite artırımını güçlendirmesine yardımcı olmak için kolluk kuvvetleri işbirliği, polis eğitimi ve diğer projeler için 300 milyon ABD doları tutarında yardım sağlandığını açıkladı (CCTV, 2016). Çin ayrıca etkisinin kademeli olarak arttığı doğal süreç sonunda Cibuti'de kalıcı bir askeri üs kurmuş, öte yandan bu doğal süreç Çin'in bölgesel güvenlik sorunlarında artan rolünün somut bir görünümü olmuştur.

Öbür yönü de diğer büyük güçlerle güvenlik işbirliğini içerir. ABD'nin Ortadoğu politikasının ayarlanması, Ortadoğu'daki durumun gelişimini etkileyen en büyük değişkendir. Günümüzde, Amerika Birleşik Devletleri Çin'i sürekli olarak Ortadoğu'da ABD'nin güvenlik korumasını sekteye uğratmakla suçluyor ve Çin'e daha fazla güvenlik sorumluluğu atfediyor. Ortadoğu'da devam eden kaos normal sayılabilir. Ancak, kontrol dışına çıkan Ortadoğu'daki güvenlik sorunları da ABD'nin çıkarlarına uygun

olmadığı gibi Çin de durumun kontrolden çıkmasına dair bir istek duymamaktadır. Tarihsel olarak bir asrı aşkın süredir, büyük ülkelerin Ortadoğu işlerine katılımının kapsamı ve tutumu, özellikle güvenlik alanında, Ortadoğu'nun gelişimini her zaman etkilemiştir. Büyük güçlerin müdahalesi kendi ulusal çıkarlarına bağlı olsa da, kendi çıkarları arasında her zaman işbirliği için temel oluşturacak olan etkileşim noktaları olacaktır (Qi ve Wenji, 2018). Bu nedenle, uluslararası toplumun acilen Ortadoğu'nun dengeli yapısını yeniden kurmak için uyumlu bir çaba oluşturması gerekiyor.

Ortadoğu'da 2011 yılındaki değişimden beri diğer büyük güçlerle karşılaştırıldığında Çin'in Ortadoğu'da yıkıcı hatalar yapmamış tek ülke olması sevindiricidir. Ortadoğu tehlikelerle dolu ve birçok güvenlik sorunuyla karşı karşıya olsa da Çin hala Kuşak ve Yol Girişiminin sorunsuz ilerlemesini kararlı bir biçimde teşvik etmek zorundadır. Tabii ki bu Çin'in Ortadoğu'da büyük bir etki alanı elde etmesi demek değildir. Aslında, Ortadoğu'da Çin'in rolü buradaki küçük bir oyuncu kadar bile iyi olmayabilir, bu yüzden Ortadoğu'da Çin'in artan etkisinin uzun ve yavaş bir sürece ihtiyacı var. Ancak, Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi birbirinden ayrı olmadığı gibi iç içe geçmiş durumdadır. Avrupa, Asya, Ortadoğu ve Orta Asya'yı birbirine kavuşturan bir bağlantıdır ve aynı zamanda Çin tarafından dünyaya sağlanan bir kamu malıdır. Ortadoğu dünyanın kalbinde olduğu için, barışçıl, istikrarlı ve gelişmekte olan bir Ortadoğu, tüm girişimin sürekliliğine ve gerçekleşmesine, Avrasya'nın bağlantısına ve uygarlıklar arasındaki etkileşime ve alışverişe katkıda bulunabilir.

Teşekkür: Bu makale “Şanghay Felsefe ve Sosyal Bilimler Planlaması Gençlik Projesi”

(2017EGJ004), “Çin Eğitim Bakanlığı Felsefe ve Sosyal Bilimler Anahtar Projesi” (17JZD036) ve “Çin Ulusal Sosyal Bilimler Fonu Anahtar Projesi” (18ZDA170) fonları tarafından desteklenmektedir. 🌸

Kaynakça

- Boyi, N. (2020, Kasım 27). Middle East Security Forum opens in Beijing, 'China's approach' helps solve security dilemma in the Middle East. *The Paper*. https://www.thepaper.cn/newsDetail_forward_5073775 adresinden alındı.
- CCTV.com. (2016, Ocak 22). Xi Jinping's speech at the headquarters of the League of Arab States (tam metin). <http://news.cntv.cn/2016/01/22/ARTIc5rSN0uCsliP29HkDd5o160122.shtml> adresinden alındı.
- Chen, Y. (2019/2020). China's Potential Role in the Remaking of Regional Order in the Middle East: Motivations, Opportunities and Challenges. *Belt & Road Initiative Quarterly*, 1(1), 5-17.
- Chenjing, Z. (2019, Aralık 26). For the first time in 40 years, China-Russia-Iran maritime joint exercise will be held on in the Gulf of Oman. *Guancha*. https://www.guancha.cn/international/2019_12_26_529598.shtml adresinden alındı.
- Çin Halk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı (ÇHCDB). (2019, Kasım 27). Wang Yi explains China's solution to security issues in the Middle East. <https://www.fmprc.gov.cn/web/wjbzhd/t1719429.shtml> adresinden alındı.
- Çin Halk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı (ÇHCDB). (2020, Şubat 15). State Councilor and Foreign Minister Wang Yi's interview with Reuters. <https://www.fmprc.gov.cn/web/wjbzhd/t1745235.shtml> adresinden alındı.
- Gökçay, E. Ş. (2019/2020). Building the New Silk Road in the 21st Century: the Belt and Road Initiative from a Sino-Turkish Perspective. *Belt & Road Initiative Quarterly*, 1(1), 58- 68.
- Gürçan, E. C. (2019). *Multipolarization, South-South Cooperation and the Rise of Post-Hegemonic Governance*. New York: Routledge.
- Gürçan, E. C. (2019/2020). Building a Fair World Order in a Post-American Age. *Belt & Road Initiative Quarterly*, 1(1), 6-17.
- Hongda, F. (2019). U.S. Trump Administration's Maximum Pressure on Iran: Connotations, Reasons and Influences. *West Asia and Africa*, (5), 5-8.

- Huanyu, L. (2019, Eylül 17). Saudi official: US information is not enough to convict Iran. It will turn to the UN. *Guancha*. https://www.guancha.cn/international/2019_09_17_518180.shtml adresinden alındı.
- Hui, W. (2020, Ocak 1). The next day, the U.S. military used tear gas for Iraqi protesters. *Guancha*. https://www.guancha.cn/international/2020_01_01_530203.shtml adresinden alındı.
- Jikang, M. (2019). The Evolution of Geopolitical Landscape in the Middle East and Its Impacts on China's Energy Security. *Peace and Development*, (3),119.
- Jin, W. (2019, Kasım 21). Take the blame for 'America first'? The United States supports Israel again on the Palestinian-Israeli issue. *The Paper*. https://www.thepaper.cn/newsDetail_forward_5018712 adresinden alındı.
- Jisi, W. (2016, Kasım 7). Asia-Pacific needs an overall security structure. *Aisixiang*. <http://www.aisixiang.com/data/101995.html> adresinden alındı.
- Koray, S. (2019/2020). The Belt and Road Initiative is Opening up New Horizons. *Belt & Road Initiative Quarterly*, 1(1), 52-57.
- Long, D. (2020, Ocak 22). The United States withdraw and Russia move forward in the Middle East. *The Global Times*. <https://opinion.huanqiu.com/article/9CaKrnKp1ar> adresinden alındı.
- Qi, T. & Wenji, L. (2018, Ekim 26). Xiangshan Forum Li Shaoxian: The biggest challenge for security in the Middle East is the collapse of the original balance order. *The Paper*. https://www.thepaper.cn/newsDetail_forward_2568699 adresinden alındı.
- Shaoxian, L. (2017, Haziran 28). The century-old structure collapsed in the Middle East now. *Ifeng News*. <http://news.ifeng.com/c/7faftmkpx2T> adresinden alındı.
- Sheng, Z. (2019, Aralık 2). Security governance in the Middle East requires multilateralism. *People's Daily*. <http://www.chinanews.com/gj/2019/12-02/9022226.shtml> adresinden alındı.
- Shichun, W. (2020, Ocak 3). Iran confirms Suleimani's death, vows revenge. *Guancha*. https://www.guancha.cn/international/2020_01_03_530348.shtml adresinden alındı.
- Tutan, U. (2019/2020). Political- Economic Configuration of Global Power System from 18th Century up Until Today: A Historical Overview of the Belt and Road Initiative. *Belt & Road Initiative Quarterly*, 1(1), 39-50.
- Weijian, L. (2019). New Changes of Middle East Security Situation and China's Participation in Regional Security Governance. *West Asia and African*, (6).
- Xinli, Z. & Xiaomin, Z. (2001). Twin Pillar Policy: American Persian Gulf Policy between 1969 and 1979. *World History*, (4), 22-29.
- Yi, W. (2019/2020). Starting a New Journey for High-Quality Development of the Belt and Road. *Belt & Road Initiative Quarterly*, 1(1), 30-37.
- Zhongmin, L. (2020, Ocak 10). The deep crisis behind the chaos in the Middle East. *Guangming Daily*. http://epaper.gmw.cn/gmrb/html/2020-01/10/nw.D110000gmrb_20200110_3-12.htm adresinden alındı.